

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
TERMINOLOĢIJAS KOMISIJA

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2002

2

- *LZA TK lēmumi*
- *Konsultācijas*
- *Jaunumi*
- *Ziņas*

RĪGA

“Terminoloģijas Jaunumi” ir LZA Terminoloģijas komisijas ikceturkšņa izdevums, kas paredzēts LZA TK lēmumu un konsultāciju ieteikumu operatīvai izplatīšanai praksē, lai sekmētu vienotas latviešu valodas terminu sistēmas veidošanu un ieviešanu praksē un līdz ar to arī izteiksmes skaidrību un nepārprotamību, īstenojot Valsts valodas likuma 22. pantu un LR Ministru kabineta 28.11.2000. noteikumus Nr. 405 “Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums”.

Paredzēts ikvienam, kura pienākumos vai interesēs ir terminu lietošana un veidošana.

Atbildīgā par izdevumu **Anita Skujiņa**.

PRIEKŠVārDS

Ar Valsts valodas komisijas un Latvijas Zinātņu akadēmijas atbalstu izveidotā informatīvā ceturkšņizdevuma „Terminoloģijas Jaunumi” otrais numurs pamatos veltīts LZA Terminoloģijas komisijas (TK) lēmumu un konsultatīvo ieteikumu publicēšanai. Lai šajā izdevumā būtu atrodami visi LZA TK lēmumi, kas pieņemti kopš Valsts valodas likuma stāšanās spēkā, vispirms hronoloģiskā secībā publicēti jau iepriekšējos gados pieņemtie lēmumi. Tā kā izdevumam plānots noteikts apjoms, šajā numurā publicēti pirmie 9 lēmumi, kas pieņemti 2000. un 2001. gadā. Pārējās izdevuma sadaļas veltītas 2002. gada konsultācijām, terminu un jēdzienu precizējumiem un citiem jaunumiem.

Atgādinām, ka LZA TK apstiprināto terminu vārdnīcu saraksts publicēts „Terminoloģijas Jaunumu” 1. numurā, kā arī LZA TK mājas lapā (<http://www.lza.lv/lat/TK/sakumlapa.htm>). Šo publikāciju konsekventa izmantošana praksē sekmēs vienotas latviešu valodas terminu sistēmas ieviešanu un līdz ar to arī izteiksmes skaidrību un nepārprotamību.

Aicinām lasītājus būt līdzdalīgiem precīzu terminu un skaidras izteiksmes veidošanā un lietošanā. Būsim pateicīgi par derīgiem priekšlikumiem.

2002. gada decembrī

LZA TK priekšsēdētāja
Valentīna Skujiņa

SATURS

KOMISIJAS LĒMUMI	5
27.11.2000. Nr. 1. Par terminu Latvijas valsts ģerbonī izmantotā mitoloģiskā tēla apzīmēšanai	5
18.12.2000. Nr. 2. LZA TK apakškomisiju vadītāju un ekspertu sarakstu apstiprināšana	6
18.12.2000. Nr. 3. Latviešu valodas nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīnijas	6
19.02.2001. Nr. 4. Par angļu termina <i>e-government</i> atbilstmi latviešu valodā	6
26.03.2001. Nr. 5. Par Komerclikuma terminiem <i>komersants, komercdarbība, firma</i> u. c.	8
19.02.2001. Nr. 6. Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu .	13
23.04.2001. Nr. 7. Par vienotu formu <i>apgādes</i> terminiem	17
15.10.2001. Nr. 8. Par nosaukumu <i>eksprezidents</i> latviešu valodā ...	19
17.12.2001. Nr. 9. Par angļu vārdu <i>cluster, rating, reference, transparency</i> un <i>parking-meter</i> atveidi latviešu valodā	21
Dažu aktuālu angļu terminu latviskās atbildes	24
KONSULTĀCIJAS	26
JAUNUMI	30
ZIŅAS	31

KOMISIJAS LĒMUMI

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 1

Par terminu Latvijas valsts ģerbonī izmantotā mitoloģiskā tēla apzīmēšanai

Pieņemts 27.11.2000.,
atkārtoti apstiprināts 18.12.2000.; prot. Nr. 2/1017 un 3/1018.
Lēmuma pamats: LR Saeimas Juridiskās komisijas vēstule.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija atzīst, ka Latvijas valsts ģerbonī izmantotais mitoloģiskais tēls — pus lauva, pus ērglis — latviešu valodas heraldikas terminoloģijā **saucams par grifu** (nevis par "greifu").

Pamatojums.

Formu *grifs* balsta:

- 1) internacionālismu **pareizrakstības** pamatprincips (pēc oriģinālvalodas — latīņu, grieķu —, nevis starpniekvalodas — vācu — formas) un MK apstiprinātās Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas 20.11.2000. atzinums Nr.1 par vārda *grifs* pareizrakstību;
- 2) **semantiskie** apsvērumi, proti: vārdam *grifs* mitoloģiskā tēla nozīme ir jau grieķu mitoloģijā (sal. grieķu *gryps* un latīņu *gryphus* nozīmes);
- 3) **lietojums** heraldikas nozarē latviešu valodā: jau Konversācijas vārdnīcā (1931) ieteiktā forma ir *grifs* un tā 20. gadsimta 90. gados konsekventi ieviesta un lietota heraldikas literatūrā, izglītības sistēmā un tiesību aktos; terminu *grifs* mitoloģiskā tēla nozīmē lieto arī arhitektūrā un mākslā.

Komisijas priekšsēdētāja LZA ist. loc. *V. Skujiņa*
Komisijas zinātniskā sekretāre Mag. philol. *M. Ķirīte*

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 2

Pieņemts 18.12.2000., prot. Nr. 3/1018, apstiprinot LZA TK apakškomisiju vadītāju un ekspertu sarakstu (sk. publikāciju "Terminoloģijas Jaunumu" 1. nr.).

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 3

Pieņemts 18.12.2000., prot. Nr. 3/1018, apstiprinot "Latviešu valodas nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīnijas" (sk. publikāciju "Terminoloģijas Jaunumu" 1. nr.).

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 4

Pieņemts 19.02.2001.; prot. Nr. 1/1019.

Lēmuma pamats: Uzņēmumu reģistra 12.01.2001. vēstule Nr. 2.3-1097 id.

Par angļu termina *e-government* atbilstmi latviešu valodā

Apzinoties, ka dažādu valodu terminiem vienojošais ir nevis to ārējā, nacionālā forma, bet gan tajos ietvertais jēdziens un par jēdzieniem spriež pēc terminos izmantoto vārdu nozīmēm;

ņemot vērā, ka angļu valodas termins *e-government* veidots no diviem vārdiem — *electrical* un *government* un pirmajam no tiem latviešu valodā precīzi atbilst īpašības vārds *elektronisks*, bet vārds *government* angļu valodā ir daudznozīmīgs un latviešu valodā tam atbilst dažādi vārdi;

uzskatot, ka termini ar apzīmētāja *elektronisks* saīsinājumu *e*, ko ar svīturiņu (defisi) pievieno pamatvārdam, nav uzskatāmi par valodā plaši ieviešamu jaunu terminu darināšanas modeli, tomēr šādi darinājumi (ar tehniskiem īsinājumiem vai simboliem) ir pieļaujami speciālajā terminoloģijā tehnizēta rakstura tekstos, tabulās u. tml. (piem., datorterminoloģijā līdztekus pilnformas terminiem *elektroniskais pasts*, *elektroniskais raksts* apstiprinātas arī to īsinātās formas *e-pasts*, *e-raksts*),

LZA Terminoloģijas komisija atzīst, ka **jēdzieniski precīzākais *e-government* ekvivalents latviešu valodā ir *elektroniskā pārvaldība*, saīsināti *e-pārvaldība***. Pieļaujams varētu būt arī variants *elektroniskā*

pārvalde jeb *e-pārvalde* (jo vārdu *pārvalde*, ar ko parasti apzīmē institūciju, latviešu literārās valodas vārdnīcas pieļauj lietot arī procesa nozīmē).

Pamatojums.

1. Apzīmētājs *elektronisks* (un tāpat arī tā saīsinājums *e*) izmantojams, lai raksturotu procesus, kas saistīti ar elektrības vadīšanu vakuumā, gāzē, pusvadītājos u. tml. vidē (sk. Svešvārdu vārdnīcu — R., 1978). Elektroniski var būt procesi, sistēmas, nevis cilvēks vai cilvēku kopums.

2. Angļu valodā apzīmētāja *e* ('elektronisks') savienojums ar *government* ir pamatots, jo vārdam *government* pirmā ir 'valdīšanas, resp., pārvaldīšanas procesa un paņēmieni' nozīme, tad — attiecīgās 'sistēmas' nozīme un tikai pēc tam arī 'pārvaldošo personu kopuma, institūcijas' nozīme (sk. Oksfordas vārdnīcu). Savukārt latviešu valodā procesa nozīmē lietojami vārdi *valdīšana*, *vadīšana*, *pārvaldīšana*, retāk — arī *pārvalde*. Procesu nozīmē latviešu valodā nelieto vārdu *valdība*, tāpēc termins „elektroniskā valdība” jeb „e-valdība” ir jēdzieniski absurds. Ne atsevišķs cilvēks, ne cilvēku kopums, kas veido valdību, nevar būt elektronisks (jo runa nav par robotiem vai virtuālām personām, bet par dzīviem, domājošiem cilvēkiem).

3. Vārds *pārvaldība* savienojumam ar *elektronisks* izvēlēts tāpēc, ka tas ir jēdzieniski vispiemērotākais.

Vārds *pārvaldība* latviešu valodā minēts jau Konversācijas vārdnīcā, kur tas attiecināts uz iestāžu vadīšanas procesiem. LZA TK terminu *pārvaldība* kā ekvivalentu angļu vārdam *management* plašai lietošanai apstiprinājusi 20. gs. 90. gadu sākumā, un tas publicēts ELDO vārdnīcā, pēc tam — arī citās, ieskaitot ISO standartu tulkojumus. Pārvaldības jēdziens aptver visus dažādos valdīšanas, vadīšanas un pārvaldīšanas procesus, šo procesu kopumu kā sistēmu, kurā ietverta plānošana, organizēšana, pārzināšana, vadīšana, konsultēšana u. c. darbības atbilstoši mērķim —, lai sasniegtu kvalitatīvu rezultātu, un kurā iesaistīti gan tie, kuri pārvalda, gan tie, kurus pārvalda. Šī sistēma var būt arī elektroniska. Bez tam termina *pārvaldība* struktūra skaidri liecina par šī termina sakaru gan ar vadību, gan ar pārvaldi, pārvaldīšanu.

Atšķirībā no angļu valodas, kur pārvaldībā ietvertā jēdziena apzīmēšanai

atkarībā no līmeņa lieto dažādus vārdus: zemākajā, piem., uzņēmumu, līmenī — *management*, bet valsts un pašvaldību līmenī — *government*, latviešu valodā ar terminu *pārvaldība* apzīmē attiecīgo procesu kopumu (sistēmu) jebkurā līmenī.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *M. Ķirīte*

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 5

Pieņemts 26.03.2001.; prot. Nr. 2/1020.

Lēmuma pamats: LR Saeimas Kancelejas 16.03.2001. vēstule Nr. 12/1-3-12.

Par Komerclikuma terminiem *komersants*, *komercdarbība*, *firma* u. c.

Lēmums pieņemts, steidzamības kārtā pēc LR Saeimas lūguma izskatot priekšlikumus grozīt vairākus Komerclikumā lietotos terminus un aizstāt tos ar citiem terminiem vai terminu formām.

1. Termini komersants un uzņēmējs nav sinonīmi. Tie izsaka katrs savu atšķirīgu jēdzienu, tāpēc termins *komersants* nav lietojams *uzņēmēja* vietā un ar terminu *uzņēmējs* nevar aizstāt terminu *komersants*.

Uzņēmējs ietver plašāku jēdzienu: tā ir 'fiziska vai juridiska persona, kas iegulda kapitālu ilgstošā vai sistemātiskā saimnieciskā darbībā'. Uzņēmēja tiešais nolūks var nebūt peļņas gūšana. Uzņēmējs var būt: rīcībspējīga fiziska persona, ģimene, uzņēmēj sabiedrība, valsts, pašvaldība, sabiedriska organizācija, reliģiska organizācija u.tml. Savukārt **komersants** ir 'fiziska vai juridiska persona, kuras saimnieciskā darbība orientēta uz peļņas gūšanu, tirdzniecību'. Komersanti ir daļa no uzņēmējiem (minimālais gada apgrozījuma apmērs un citi noteikumi, kas attiecināti uz komersantiem, minēti Komerclikuma B daļā).

Ja Komerclikums orientēts uz komersantiem, termina *komersants* lietošana tajā ir pamatota. Katrā ziņā jau Komerclikuma sākumdaļā ir nepieciešama termina *komersants* definīcija.

Atbilstoša jēdzieniskā atšķirība ir arī starp terminiem *komercdarbība* un *uzņēmējdarbība*: tie **nav sinonīmi**, tāpēc termins *komercdarbība* nav

automātiski aizstājams ar *uzņēmējdarbība*. **Uzņēmējdarbība** ir 'fiziskas vai juridiskas personas ilgstoša vai sistemātiska saimnieciskā darbība, kas saistīta ar kapitāla ieguldīšanu un vērsta uz preču ražošanu, realizāciju, dažādu darbu izpildi, pakalpojumu sniegšanu, tirdzniecību u. c.' (Likumu terminu vārdnīca. R., 1999, 226. lpp.). Uzņēmējdarbības tiešais nolūks var nebūt peļņas gūšana. Savukārt komercdarbība ir 'atklāta ar preču un pakalpojumu tirdzniecību (pirkšanu un pārdošanu) saistīta saimnieciskā darbība, ko peļņas gūšanas nolūkā veic komersants vai komercsabiedrība'.

Ja Komerclikums regulē komercdarbību, nevis vispār uzņēmējdarbību, termina *komercdarbība* lietošana ir pamatota.

2. Strīdīgs ir termina *firma* lietojums Komerclikumā un juridiskajā terminoloģijā salīdzinājumā ar vispārlietojamo literāro valodu.

Latviešu literārajā valodā aizgūvums *firma* vairāk nekā 50 gadus lietots vispārīgā 'ražošanas vai tirdzniecības uzņēmuma vai to apvienības' nozīmē (kaut arī tam nebija piešķirta konkrēta termina nozīme). Šajā nozīmē vārds *firma* skaidrots latviešu literārās valodas vārdnīcās un pazīstams plašākā Latvijas sabiedrībā. Turklāt vārds *firma* ir internacionālisms, un tam atbilstošais angļu valodas vārds *firm* līdzīgi skaidrots arī angļu valodā (sk. Oksfordas vārdnīcas 1996. gada izdevumu). Tā tas fiksēts arī speciālajā ekonomikas terminoloģijā (sk. Ekonomikas skaidrojošo vārdnīcu. R., „Zinātne”, 2000) un pat jurisprudencē (sk. Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. R., American Bar Association, 1993).

Turpretī Komerclikumā termins *firma* lietots citā, t.i., 'komersanta nosaukuma', nozīmē, tāpēc, no vienas puses, iebildumiem pret šādu lietojumu ir pamats.

No otras puses, Konversācijas vārdnīcā termins *firma* skaidrots kā tirdznieciskais „vārds, ar kādu tirgotājs ved savu veikalu un parakstās tirdzniecības lietās” (sk. 8688. sleju). Vārdam *firma* otra, t.i., 'nosaukuma' nozīme minēta arī „Latvijas padomju enciklopēdijas” 3. sējumā (R., 1983) un jaunākajā „Svešvārdu vārdnīcā” (R., 1999). Bez tam, kā apgalvo juristi, 'nosaukuma' nozīme kā vienīgā termina *firma* nozīme oficiāli lietota juridiskās terminoloģijas praksē, tāpēc atteikties no tās praktiski neesot iespējams.

Ievērojot raksturoto situācijas pretrunīgumu, LZA TK atzīst, ka:

1) termina *firma* lietošanu 'komersanta nosaukuma' nozīmē balsta (un pieļauj) juridiskās terminoloģijas prakse, un **vārda *firma* divnozīmīguma dēļ tā aizstāšana ar vārdkopu *firmas nosaukums* Komerclikumā nav vēlama**, jo tas jēdzienisko skaidrību nedotu; jēdzieniski skaidras būtu vārdkopas *komersanta nosaukums*, *filiāles nosaukums* u. tml. pašreiz Komerclikumā lietoto *komersanta firma* un *filiāles firma* vietā;

2) vārda *firma* divnozīmīgums un vispārlietojamās un juridiskās nozīmes nesaderība, turklāt vienā un tai pašā saimnieciskās darbības jomā, kas skar ne tikai tieslietas, bet arī ekonomiku, nenovēršami radīs valodas praksē neskaidrības un pārpratumus, tāpēc turpmāk terminu *firma* ieteicams paturēt tikai vienā no nozīmēm, turklāt:

a) ja terminu *firma* patur 'nosaukuma' nozīmē, tad jāatsakās no firmas kā 'ražošanas vai tirdzniecības uzņēmuma vai to apvienības' izpratnes (un tad par nevēlamiem jāatzīst tādi lietojumi kā: *šūšanas firma* „Latvija”, *mēbeļu firma* „Rīga”, *firmas veikals*, *firmas preces*, *firmas direktors*, *firmas veidlapas*, *firmas darbība*, *firma aicina darbā*, kas nav tikai sarunvalodas līmeņa lietojums);

b) ja atteiktos no termina *firma* 'nosaukuma' nozīmē, būtu iespēja *firmu* paturēt kā kopjēdziena nosaukumu (atbilstoši angļu vārdam *company**).

* **Piebilde.** Šāda pieeja nebūtu pretrunā ne ar latīņu vārda *firmāre* pamatnozīmi 'apstiprināt, parakstīt', ne ar *firmas* skaidrojumu Konversācijas vārdnīcā. To ir iespējams loģiski un jēdzieniski pamatot. Tikai jāprecizē termina *firma* definīcija. Lai apvienotu abas patlaban fiksētās nozīmes, kā kompromisa variants LZA TK sēdē tika piedāvāts (bet netika akceptēts) šāds jauns termina *firma* skaidrojums: *firma ir ar īpašu nosaukumu (tirdzniecības vārdu) un pazišanas zīmi apstiprināts un reģistrā ierakstīts ražošanas vai tirdzniecības uzņēmums vai to apvienība, kas līdz ar apstiprinājumu iegūst juridiskas personas tiesības un izmanto savu (firmas) nosaukumu (vārdu), kārtojot darījumus, slēdzot līgumus un parakstot dokumentus.* Varbūt šis skaidrojums var rosināt speciālistus atrast precīzāku izteiksmi firmas jēdziena izpratnei un ar laiku novērst pašreizējo pretrunīgo situāciju? (*V. Skujiņa*)

Tā kā vārds *firma* ir internacionālisms, protams, būtiski ir saskaņot internacionālisma semantiku ar saskarvalodām (galvenokārt, ar angļu un franču valodu, kam ir galvenā loma ES).

3. Termina *delkrēdere* rakstība ar garo *ē* saknē *krēd-* ir pamatota, jo pamatā ir latīņu *crēd* un saknes formās parasti saglabā oriģinālvalodas patskaņa garumu.

Tā kā svešvārdu nozīmi ne tikai tauta, bet arī speciālisti nereti skaidro pretrunīgi, ieteicams pārdomāt, vai priekšroka nebūtu dodama latviskajam sinonīmam *atlidzības galvojums*, kas ir publicēts un skaidrots Ekonomikas skaidrojošajā vārdnīcā (R., 2000) un jēdzieniski ir viegli uztverams un nepārprotams.

4. Termins *komplementārs*, ar kuru aizstāts iepriekš lietotais vārdkop-termins *komplementārais dalībnieks personas apzīmēšanai atzīstams par semantiski un sistēmiski pamatotu* (izskaņa *-ārs* raksturīga personu nosaukumiem, sal.: *bibliotekārs*, *kulinārs*, *sanitārs*, *opozicionārs*, *reakcionārs*, *miljonārs*, *frakcionārs*, *akcionārs* u.d.c., kaut arī daudzi no šiem aizgūtajiem lietvārdiem ar *-ārs* vienlaikus ir arī īpašības vārdi). *Komplementārs* aizstāšana ar *komplementārijs* turpretī atzīstama par semantiski un sistēmiski nepamatotu, jo izskaņa *-ārijs* raksturīga nevis personu, bet vietu un kopumu apzīmēšanai (sal.: *akvārijs*, *delfinārijs*, *dendrārijs*, *depozitārijs*, *herbārijs*, *instrumentārijs*). Gandrīz vienīgais izņēmums ir vārds *impresārijs*. (Vairīšanās no vārdšķiriskās homonīmijas terminoloģijā ir otršķirīgs termina formas izvēles kritērijs: galvenā nozīme ir sistēmiskiem strukturāli semantiskiem modeļiem.)

5. No variantiem *obligacionārs* un *obligāciju turētājs* sistēmiski pamatots ir plašākā lietojumā mazpazīstamais vārds *obligacionārs*, kas atvasināts no plaši pazīstamā vārda *obligācija*, tāpat kā *akcionārs* — no *akcija*. Abus šos terminus saista ne vien formas, bet arī jēdzieniskā tuvība: abos gadījumos pamatā ir vērtspapīru nosaukumi un tiek nosauktas personas, kuras iegādājušās attiecīgos vērtspapīrus. Dažādās publikācijās kā tiem sinonīmiskus variantus min *obligāciju* (vai *akciju*) *īpašniekus* vai *turētājus*. Taču, tā kā vārdiem *īpašnieks* un *turētājs* ir atšķirīga nozīme un šai gadījumā nav svarīgi, vai vērtspapīri ir „īpašumā”, „turējumā” vai „valdījumā”, par jēdzieniski vairāk piemērotiem atzīstami atvasinājumi *akcionārs* un, pēc analogijas, arī *obligacionārs*.

6. Vārdkopas *firmas atšķirtspēja* un *firmas atšķiramība* izsaka dažādas nozīmes nianšes: *firmas atšķirtspēja* — pazīme, kas piemīt firmai, kura spēj atšķirt kādus objektus; *firmas atšķiramība* — firma ir kā objekts, kuru mēs varam atšķirt no citas firmas. **Raksturojot mūsu spēju atšķirt vienu firmu no otras, priekšroka dodama divdabim *atšķiramība*.**

7. Latviešu valodā nav vēlams lietot angļismu „provīzija” komercaģentam izmaksājamās atlīdzības nozīmē, kas neatbilst ne Konversācijas vārdnīcā, ne Ekonomikas skaidrojošajā vārdnīcā dotajām šī vārda nozīmēm. Skaidrības labad **no aizguvuma *provīzija* vēlams atteikties** un izvēlēties latvisku terminu: *peļņatkarīgā atlīdzība* jeb *peļņatlīdzība*, varbūt *peļņsamaksa*, *peļņmaks* vai tml.

Komerclikumā vēlams novērst vēl citas terminoloģiskas neprecizitātes un kļūmes, piem.,

- priedēkļa *ap-* lietojums terminā *apmaks* un tā atvasinājumos;
- filozofijas termina *esamība* lietojums eksistenciālā nozīmē LZA TK akceptētā termina *esība* vietā;
- ierakstīšanai pretējais process reģistra (tāpat kā jebkura saraksta) veidošanā (nevis “vešanā”) saucams par svītrošanu (nevis par “izslēgšanu”);
- ar garo *ī* izskaņā *-īts* rakstāms vārds *komandīts* un līdz ar to arī *komandītsabiedrība* (kā to reglamentē jaunākās pareizrakstības vārdnīcas);
- īpašības vārda forma “prettiesīgs” labojama par *prettiesisks* (kā to paredz latviešu valodas vārdnīcas).

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *M. Ķirīte*

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 6

Pieņemts 19.02.2001.; prot. Nr. 1/1019.
Lēmuma pamats: MK 28.11.2000. noteikumu Nr. 405 16.p.

Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu

LZA Terminoloģijas komisija ir apstiprinājusi juristu izstrādāto un Eiropas Savienības dokumentu tulkojumos lietojamo terminu sarakstu (pielikumā – angļu un latviešu valodā), kas ir saskaņots ar LZA TK lēmumiem, sagatavots, ievērojot angļu un latviešu valodas terminu jēdzieniskās atbilstmes, un par ko ir panākta speciālistu vienošanās Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā pārstāvēto institūciju – LR Saeimas Juridiskā biroja, Eiropas Integrācijas biroja, Valsts kancelejas, LR Tieslietu ministrijas, Latvijas Universitātes, Tulkošanas un terminoloģijas centra un LZA TK – ietvaros. Termini paredzēti vienotai konsekventai izmantošanai praksē oficiālajā valodas lietojumā.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *M. Ķirīte*

Komentārs par LZA Terminoloģijas komisijas lēmumu Nr. 6

Ar LZA Terminoloģijas komisijas lēmumu Nr. 6 (19.02.2001.) apstiprinātajā juridisko terminu sarakstā “Eiropas Savienības dokumentos lietojamie termini” (LV 11.04.01.) ir termins *regulation - regula*. Kā liecina šī terminu saraksta virsraksts, tajā publicētie termini attiecas uz ES dokumentiem. Tas nozīmē, ka ES dokumenti, kas angļu valodā apzīmēti ar terminu *regulation*, latviski apzīmējami ar terminu *regula*. Taču tas nenozīmē, ka angļu vārds *regulation* latviešu valodā visos gadījumos būtu atveidojams ar “regula”. Tāpat kā līdz šim angļu terminam *regulation* pārsvarā kā atbilstošais latviskais ekvivalents lietojams termins *regulēšana* vai *regulējums*, bet daudzskaitļa formai *regulations* latviski atbilst *noteikumi* vai *nolikums*. Šie termini papildus apstiprināti LZA TK Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā 2002. gadā, un tie šajā izdevumā pievienoti terminu sarakstam lēmuma pielikumā.

V. Skujiņa

LZA TK lēmuma Nr. 6 pielikums**Eiropas Savienības dokumentos lietojamie termini**

Terminu saraksts izstrādāts 2000. gadā izveidotajā un Eiropas Integrācijas biroja vadītajā Juridiskās terminoloģijas standartizēšanas apakškomitejā, lai uzlabotu Eiropas Savienības *acquis communautaire* vienotās terminoloģijas ieviešanu un izmantošanu Latvijā.

N.B.! Sarakstā lielie sākumburti lietoti konkrētu institūciju nosaukumos.

abolition of discrimination	diskriminācijas likvidēšana
abolition of obstacles	šķēršļu likvidēšana
abolition of restrictions	ierobežojumu atcelšana
abrogation of derogations	izņēmumu atcelšana; atkāpju atcelšana
abrogation of exemptions	atbrīvojumu atcelšana
absolute majority	absolūts [balsu] vairākums
absolute majority of votes cast	absolūts nodoto balsu vairākums
abstention	atturēšanās
act by a majority of [..]	pieņemt lēmumu ar [..] balsu vairākumu
act of the Council	Padomes akts
act within the limits of the powers	rīkoties atbilstoši pilnvarām
acting unanimously	ar vienprātīgu lēmumu, ar vienprātīgu balsojumu
action programme	rīcības programma
ad hoc committee	<i>ad hoc</i> komiteja
adoption	pieņemšana
adverse opinion	negatīvs atzinums
advisory committee	padomdevēja komiteja
Advisory Committee on Safety, Hygiene and Health Protection at Work	Darba drošības, higiēnas un veselības aizsardzības padomdevēja komiteja
Advisory Committee on the Development and Conversion of Regions	Reģionu attīstības un pārveides padomdevēja komiteja
Advisory Committee on value added tax	PVN padomdevēja komiteja
advisory functions	padomdevējfunkcijas
advisory status	padomdevēja statuss
Advocate General	ģenerālvokāts
agreement	nolīgums; vienošanās
amendment	grozījums
appellant	apelācijas iesniedzējs
applicant State	kandidātvalsts

application of the Treaty	līguma piemērošana
appropriate sanctions	attiecīgas sankcijas
arbitrary discrimination	patvaļīga diskriminācija
arbitration committee	arbitrāžas komiteja
Article K.4 Committee	K4. panta komiteja
assent, consent	piekrišana
Assistant Rapporteur	referenta palīgs
association of undertakings	uzņēmumu apvienība
authority	iestāde
automatically void	automātiski spēkā neesošs
Benelux countries	Beniluksa valstis
Board of Directors	Direktoru padome
breach of procedure	procesa noteikumu pārkāpšana
Budgetary Policy Committee	Budžeta politikas komiteja
by common accord	savstarpēji vienojoties
clause	klauzula
Cohesion Fund	Kohēzijas fonds
Commission of the European Communities, European Commission, Commission	Eiropas Kopienu Komisija, Eiropas Komisija, Komisija
committee	komiteja
Committee for Conformity Assessment	Atbilstības novērtēšanas komiteja
Committee for Proprietary Medicinal Products	Patentēto medikamentu komiteja
Committee of Governors	Centrālo banku vadītāju komiteja; Vadītāju komiteja
Committee of Inquiry	Izmeklēšanas komiteja
Committee of Ministers	Ministru komiteja
Committee of the Regions	Reģionu komiteja
Committee on Origin	Preču izcelsmes komiteja
Committee on Recovery communication	Prasījumu apmierināšanas komiteja paziņojums
Community's Excise Committee	Kopienas Akcīzes lietu komiteja
Conciliation Committee	Samierināšanas komiteja
Conjunctural Policy Committee	Konjunktūras politikas komiteja
Consultative Committee	Padomdevēja komiteja
contract	līgums
convention	konvencija
Coordinating Committee	Koordinēšanas komiteja
Council of Ministers	Ministru padome
Council of the European Communities	Eiropas Kopienu Padome

Council of European Union	Eiropas Savienības Padome
Court of Auditors	Revīzijas palāta
Court of First Instance	Pirmās instances tiesa
Court of Justice of the European Communities	Eiropas Kopienu Tiesa
Customs Code Committee	Muitas kodeksa komiteja
decision	lēmums
derogation	izņēmums; atkāpe
directive	direktīva
Economic and Monetary Union	Ekonomikas un monetārā savienība
Economic and Social Committee	Ekonomikas un sociālo lietu komiteja
EEC-EFTA Joint Committee on Transit	EEK-EBTA Tranzīta lietu apvienotā komiteja
Employment Committee	Nodarbinātības komiteja
European Agricultural Guidance and Guarantee Fund	Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds
European Central Bank	Eiropas Centrālā banka
European Committee for Electrotechnical Standardization	Eiropas Elektrotehnikas standartizācijas komiteja
European Committee for Standardization	Eiropas Standartizācijas komiteja
European Court of Justice, Court of Justice	Eiropas Tiesa, Tiesa
European Investment Bank	Eiropas Investīciju banka
European Monetary Cooperation Fund	Eiropas Monetārās sadarbības fonds
European Monetary System	Eiropas Monetārā sistēma
European Parliament, Parliament	Eiropas Parlaments, Parlaments
European Radiocommunications Committee	Eiropas Radiosakaru komiteja
European Regional Development Fund	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
European Social Fund	Eiropas Sociālais fonds
European System of Central Banks	Eiropas Centrālo banku sistēma
Excise Committee	Akcīzes komiteja
Executive Committee	Izpildu komiteja
exemption	atbrīvojums
Green paper	Zaļā grāmata
Insurance Committee	Apdrošināšanas komiteja
Internal Market Advisory Committee	Iekšējā tirgus padomdevēja komiteja
joint committee	apvienotā komiteja
Joint Cooperation Committee	Apvienotā sadarbības komiteja
Monetary Committee	Monetārā komiteja

Office for Official Publications of the European Communities	Eiropas Kopienu Oficiālo publikāciju birojs
Official Publications Office	Oficiālo publikāciju birojs
opinion	atzinums
Permanent Representatives Committee (Coreper)	Pastāvīgo pārstāvju komiteja
Political Committee	Politikas komiteja
provision	noteikums
recommendation	ieteikums
regulation; regulations	regula; regulējums; noteikumi; nolikums
report	ziņojums
resolution	rezolūcija
Scientific and Technical Committee	Zinātnes un tehnikas komiteja
standing committee	pastāvīgā komiteja
Standing Veterinary Committee	Pastāvīgā veterinārijas komiteja
Statistical Office of the European Communities, Statistical Office	Eiropas Kopienu Statistikas birojs, Statistikas birojs
Structural Funds	struktūrfondi
sub-committee	apakškomiteja
Supervisory Committee	Uzraudzības komiteja
Technical Committee	Tehniskā komiteja
Textile Committee	Tekstilpreču komiteja
treaty	līgums
White paper	Baltā grāmata

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 7

Par vienotu formu *apgādes* terminiem

Pieņemts 23.04.2001.; prot. Nr. 3/1021.
Lēmuma pamats: a/s "Latvijas gāze" konsultācija.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija 1989. gadā ir apspriedusi un apstiprinājusi terminus J. Piešiņa sagatavotā krājuma "Projektu un tāmju dokumentācijas terminoloģija" vajadzībām. Šajā krājumā ir vairāki apgādes veidu nosaukumi, kas vienotai lietošanai apstiprināti kā salikteņtermini: *gaisapgāde, gāzapgāde, elektroapgāde, mazutapgāde, ūdensapgāde*.

Pamatojums:

1) apgāde ir īpaša saimnieciskās darbības joma, kuras uzdevums ir nodrošināt dažādus teritoriālos, ražošanas u.c. objektus ar visu nepieciešamo — elektrību, ūdeni, gāzi, siltumu, kurināmo utt.; tā kā lietojumā parasti tiek minēts gan objekts, **kuru** apgādā, gan patēriņa priekšmets, **ar kuru** apgādā (resp. apgādes veids), ir lietderīgi (ja ir iespējams) katru no šīm nozīmēm lietojumā parādīt ar atšķirīgu formu; sal. termina veidošanas modeli:

apgādāt pilsētu ar elektrību

→ *pilsētas apgāde ar elektrību*

→ *pilsētas elektroapgāde*

apgādāt dzīvojamo rajonu ar siltumu

→ *dzīvojamā rajona apgāde ar siltumu*

→ *dzīvojamā rajona siltumapgāde*

apgādāt rūpnīcu ar gāzi

→ *rūpnīcas apgāde ar gāzi*

→ *rūpnīcas gāzapgāde*

apgādāt fermu ar ūdeni

→ *fermas apgāde ar ūdeni*

→ *fermas ūdensapgāde*

apgādāt TEC ar kurināmo

→ *TEC apgāde ar kurināmo*

→ *TEC kurināmapgāde u. tml.*

(salīdzinājumam cits modelis, kurā procesu nosaukumi saistās ar tiešajiem objektiem:

patērēt gāzi - gāzes patērēšana

piegādāt ūdeni - ūdens piegāde

sagādāt kurināmo - kurināmā sagāde);

2) divu un vairāku ģenitīvu blakuslietojums dažkārt apgrūtina jēgas izpratni, piem.: "rūpnīcu gāzes apgāde" var uztvert arī tā, ka runa ir par "rūpnīcu gāzēm";

3) apstiprinot apgādes veidus kā salikterterminus, tika novērsta salikterterņu un vārdkopu lietošanas nekoncekvence vienā un tai pašā terminu grupā.

Pēc šo salikterterminu apstiprināšanas attiecīgais modelis apgādes veidu nosaukumos publicēts arī citās LZA TK apstiprinātajās terminu vārdnīcās, arī elektroenerģētikas un gāzes nozares vārdnīcās un standartos, dažkārt, pārejas periodā, pieļaujot paralēlformas (piem., ELDO vārdnīcā: *naftas apgāde* un *naftapgāde*, *preču apgāde* un *prečapgāde*, *kokmateriālu apgāde* un *kokapgāde*).

Gatavojot "Gāzes nozares terminu vārdnīcu" (2000) un konstatējot atšķirību starp LZA TK apstiprināto un likumos izmantoto terminu formu, pēc gāzes nozares speciālistu lūguma LZA TK 2001. gada 23. aprīļa sēdē jautājums par apgādes terminu formu tika izskatīts atkārtoti. Atkārtoti tika atzīts, ka iepriekš minētais salikterterņu priekšrocības pamatojums savu aktualitāti nav zaudējis un arī turpmāk **apgādes veidu nosaukumi pamatos lietojami kā saliktertermini gāzapgāde, ūdensapgāde, siltumapgāde, oļlapgāde, aukstumapgāde, prečapgāde, instrumentapgāde u. tml., kā arī: gāzapgādes sistēma, siltumapgādes fikli u. tml.**

Piebildes.

1. Salikterternis atzīstams par šo apgādes veidu nosaukumu sistēmisku pamatmodeli, kam atsevišķos kontekstos pieļaujams šķirtrakstījuma variants, sal.: *ūdensapgāde* - bet *siltā ūdens apgāde* un *aukstā ūdens apgāde*.

2. Salikterterminu modelis nav automātiski vispārināms uz attiecīgajiem procesu terminiem ar pamatvārdiem *piegāde, padeve, patēriņš, sagāde*.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zin. sekretāre *M. Ķirīte*

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 8**Par nosaukumu *eksprezidents* latviešu valodā**

Pieņemts 15.10.2001.; prot. Nr. 5/1023.

Lēmuma pamats: LR Ārlietu ministrijas konsultācija.

Nosaukums *eksprezidents* atzīstams par latviešu literārās valodas vārdu, kaut arī vārdnīcās tas parasti nav atrodams. **Termins *eksprezidents* attiecināms uz personu, kas kādā iepriekšējā posmā bijusi prezidenta amatā.**

Pamatojums un komentārs.

Parasti, nosaucot vai uzrunājot kādu personu, oficiālajā lietojumā izmanto amata nosaukumu, kas atbilst personas ieņemamajam amatam attiecīgajā brīdī. Taču ir situācijas, kad uz personu attiecinā agrāk ieņemta amata nosaukumu vai uz noteiktu laiku piešķirta titula vai goda nosaukumu. Ja šāds nosaukums ir internacionālisms, latviešu valodā jau izmantots modelis, kurā pamatvārdam pievieno latīņu cilmes internacionālo elementu *eks-* (kas vienā no nozīmēm norāda uz 'sakarību ar ko bijušu'): *eksčempions, ekskaralis, eksministrs, eksrekordists*.

Tomēr jāapzinās, ka latviešu literārajā valodā ir ierobežots skaits amata un goda nosaukumu vai titulu, kas saistās ar *eks-*. Plašāks šādu darinājumu lietojums attiecināms uz sarunvalodu.

Bez tam atkarībā no konteksta izmantojamas arī citas izteiksmes. Var teikt *bijušais prezidents* vai pat vienkārši – *prezidents*, īpaši, ja tekstā tiek minēts arī konkrētās personas prezidentūras laiks. Piemēram, var teikt un rakstīt: *Latvijas valsts eksprezidents Guntis Ulmanis, Latvijas valsts bijušais prezidents Guntis Ulmanis*. Savukārt, veidojot Latvijas prezidentu portretu galeriju, lietosim vārdu savienojumu *Latvijas valsts prezidenti, Latvijas valsts un ministru prezidenti* u. tml.

Uzrunas formas ir īpatnējs valodas lietojums, kurā vairāku konkrēta amata vai citu nosaukumu vietā mēdz lietot vispārinātas formas (piem., nevis: *atslēdznieks!*, *santehniķis!*, *galdnieks!*, bet *meistar!*). **Uzrunājot prezidentu, kaut arī bijušu, par piemērotu atzīstama uzruna prezident!** vai **prezidenta kungs!**, protams, pievienojot etiķetē paredzētos ievadītājevārdus.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *M. Ķirīte*

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 9**Par angļu vārdu *cluster, rating, reference, transparency* un *parking-meter* atveidi latviešu valodā**

Pieņemts 17.12.2001.; prot. Nr. 6/1024.

Lēmuma pamats: konsultācijas.

LZA Terminoloģijas komisija atzīst, ka neviens no angļu vārdiem *cluster, rating, reference, transparency, parking-meter* nav burtiski pārceļams un lietojams latviešu valodā, turklāt vairāki no šiem vārdiem ir daudznozīmīgi un katrā nozīmē tiem ir citi ekvivalenti latviešu valodā.

1. Atbilstoši tirgus pieprasījumam, resursu pieejamībai, valdības politikai un citiem faktoriem **noteiktā teritorijā** vienuviet koncentrējas vairāki **viena profila uzņēmumi**, kas juridiski savstarpēji ir vāji saistīti, tomēr sadarbojas un attiecīgajā nozarē viens otru papildina. Tautsaimniecībā tā ir jauna parādība, kas aktualizējusies arī Latvijā. Angļu valodā to apzīmē ar vārdu *cluster*, kura nozīme saistās ar 'puadura' jēdzienu.

LZA Terminoloģijas komisija, izvēloties latvisko ekvivalentu angļu terminam *cluster*, no iespējamiem variantiem *apvienība, alianse, grupa, kopa, kopums, kopība, puduris, cers* pēc analogijas ar angļu valodu arī latviešu valodā šajā nozīmē **priekšroku devusi terminam *puduris***, turklāt uzsverot, ka tas vienmēr lietojams kopā ar attiecīgiem apzīmētājiem: *Informācijas tehnoloģijas sabiedrību puduris* jeb *IT puduris, Mežizstrādes uzņēmumu puduris* u. tml.

Pamatojums:

- 1) tiek nosaukta jauna tipa apvienība, tāpēc noteiktas priekšrocības ir līdz šim šajā nozīmē nelietotam vārdam;
- 2) jaunā tipa apvienības būtiskas pazīmes ir novietojuma tuvums un profila līdzība un to izsaka arī vārds *puduris*, sal.: *koku puduris, ēku puduris, cilvēku puduris*, tāpēc iespējams arī, piem., *uzņēmumu puduris* (savukārt anglisms "klasteris" (no *cluster*) latviešu valodā jēdzieniski ir tukšs, jo tam nav jēdzienisku saišu ar citiem latviešu valodā lietotiem vārdiem);

3) no vārda *puðuris* viegli veidojami atvasinājumi: *puđurot, puđuroties, puđurošana, puđurošanās, puđurojums, sapuđuroties* u.c.;

4) jaunie, neparastie vārdu savienojumi, tādi kā *apvienību puđeris, organizāciju puđeris*, piesaista uzmanību un tāpēc kā specifiski veidojumi ir vieglāk iegaumējami.

2. Angļu vārdi *to rate, rating, rater* ar 'vērtēšanu' saistītā nozīmē latviešu valodā tulkojami ar vārdiem *vērtēt vai novērtēt; vērtēšana vai novērtēšana* (procesa nozīmē) un *vērtējums vai novērtējums* (rezultāta nozīmē); *vērtētājs vai novērtētājs* (darītāja nozīmē).

Mūsdienās aktualizējies vērtējums, ar kuru personas tiek izkārtotas noteiktā rindā atkarībā no vērtējumā iegūtajiem punktiem. Šāds rindojošais vērtējums ienāk arī pedagogijā skolēnu un studentu zināšanu un prasmju vērtēšanā ar testēšanas metodēm. Angļu valodā šajā nozīmē tiek lietots termins *rating*.

LZA Terminoloģijas komisija par *rating* ekvivalentu latviešu valodā šajā nozīmē atzīst terminu *vērtē* un līdz ar to arī vārdu savienojumus *populāritātes vērtē, uzticamības vērtē, zināšanu vērtē, lietpratības vērtē* u. tml. Un *rating scale* ir *vērtes skala, rating table – vērtes tabula*.

(Piebilde. Nozīmes ziņā latviešu valodā šajā funkcijā varētu būt arī vārds *vērtums*, diemžēl tas jau aizņemts folkloristikas terminoloģijā.)

Pamatojums:

1) vārds *vērtē* ir latviešu literārās valodas vārds, kas nozīmes ziņā saistīts ar vārdu *vērtība* (sk. Latviešu literārās valodas vārdnīcu), bet mūsdienās kļuvis neaktuāls, tāpēc to ērti var izmantot par ekvivalentu angļu vārdam *rating* atbilstošajā 'rindojošā' vērtējuma nozīmē;

2) nosakot kādas personas (skolēna, studenta u.c.) vērtējumu (ar atzīmi, punktiem u.tml.) pēc šīs personas zināšanām, spējām, sportiskajiem sasniegumiem, populāritātes, uzticamības u.c., ir svarīgi terminā saglabāt arī pamatā esošo 'vērtēšanas' nozīmi, ko jau tradicionāli lietotie latviskas cilmes darinājumi (kas atvasināti no *vērtēt*) ietver, bet aizguvums no angļu valodas "reitings" latviešu valodā neietver;

3) atzīstot par būtiski nepieciešamu 'rindošanas' pazīmi, no vienas puses, par jēdzieniski precīzāku varētu atzīt terminu *rindvērtē*; savukārt vārdu *vērtē, vērties un vērtēt, vērts, vērtē* semantikas un etimoloģijas studijas pēc K. Mīlenbaha un J. Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīcas" un K. Karuļa "Latviešu etimoloģijas vārdnīcas" ļauj secināt par abu šo vārdu grupu iespējamo saikni ar indoeiropiešu formu *uer* 'siet, virknēt' un arī 'griezt (ap asi), liekt' nozīmē (kā norāda K. Karulis); šādu domu pastiprina arī atbilstošo latīņu vārdu *versare* 'apdomāt; izskaidrot', *versus* 'paties; pareizs, taisnīgs', *vertere* 'piešķirt kaut ko, atzīt par' semantikas analīze pēc Latīņu—latviešu vārdnīcas un līdz ar to termina *vērtē* papildināšana ar "*rind*" ir lieka.

3. Angļu vārdam *reference* ir vairākas nozīmes, tāpēc latviešu valodā tam atbilst dažādi termini.

LZA Terminoloģijas komisija atzīst, ka:

1) ja runa ir par atsaukšanos uz kādu publikāciju, standartu, dokumentu u. tml., angļu terminam *reference* latviešu valodā atbilst termins *atsauce*;

2) ja runa ir par kāda darba vērtējošu raksturojumu (pēc iepazīšanās ar šo darbu), tad angļu terminam *reference* latviešu valodā atbilst termins *atsauksme*;

3) ja runa ir par atsaukšanos uz kādu vienumu (bāzes, pamata objektu, parādību, procesu, īpašību utt.), pēc kura kas tiek skatīts, vērtēts, normēts u. tml., tad angļu terminam latviešu valodā atbilst salikteni ar *etalon-* vai vārdkopas ar *bāzes...*, piem., *reference value* latviski ir *etalonvērtība* jeb *bāzes vērtība*.

Šīs ir galvenās angļu vārda *reference* atbilstmes latviešu valodā, bez tam ir arī citas.

Nav ieteicams latviešu valodā pārņemt angļu vārdu "reference", jo tas ir daudznozīmīgs un tāpēc konkrētā tekstā pārprotams.

4. Angļu terminam *transparency*, kura pamatnozīme ir 'caurspīdība, caurspīdīgums', attiecinājumā uz saimniekošanas procesiem un paņēmieniem par piemērotāko ekvivalentu latviešu valodā LZA Terminoloģijas komisija atzīst terminu *caurredzamība*.

Pamatojums.

Caurspīdīgs ir tāds (objekts), kas laiž cauri gaismu, kam var redzēt cauri citus objektus. Apzīmējums *caurredzams* saistīts ar objektu, kuru redz cauri, viscaur. *Caurredzams* nozīmē 'tāds, kuru redz viscaur, kurā nav iespējams paslēpties vai ko paslēpt', tāpēc *caurredzamība* ir piemērots vārds attiecinājumā uz darījumiem, kuru juridisko korektumu nodod sabiedrības vērtēšanai, piem., *transparency of market* – tirgus *caurredzamība*.

5. Angļu valodas terminam *parking-meter*, ar kuru apzīmē ierīci, ko uzstāda automobiļu maksas stāvvietās (ielas malās vai citās piemērotās vietās) stāvēšanas ilguma (resp. stāvēšanas laika) uzņemšanai un maksājamās summas noteikšanai, **latviešu valodā atbilst** termins ***stāvlaika skaitītājs***.

Pamatojums.

Jaunais termins veidots pēc analogijas ar terminiem *elektroenerģijas skaitītājs*, *ūdens skaitītājs*, *gāzes skaitītājs*.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *M. Ķirīte*

Dažu aktuālu angļu terminu latviskās atbildmes

Lielākā daļa turpmāk minēto terminu atrodami jau publicētās dažādu nozaru terminu vārdnīcās, ko apstiprinājusi LZA Terminoloģijas komisija. Šajā izdevumā termini pārpublicēti, lai sekmētu to plašāku lietojumu.

bid - konkursizsole

bidding - [iz]solīšana

businessman - komersants

business - komercdarbība; uzņēmējdarbība; darījumdarbība; darījumi

camera-ready copy - iespiedgatava kopija

cartridge - kasetne

charter trip - līgumceļojums

computer literacy - datorpratība

cultural literacy - kultūrpratība; kultūrpratīgums

environmental literacy - ekoloģiskā izpratība, ekoprātība

factoring - fakturēšana; faktūrdarījums; faktūrkreditēšana

full-time study - klātie

hold point - liegumpunkts

holding - kontrolakciju turēšana

holding company - kontrolakciju sabiedrība

insight - atskārta; atskārsme

invoice - faktūrrēķins

item - viens

offshore - ārzonas- (piem., ārzonas banka)

part-time study - neklātie

peer education - līdzinieku izglītība

pilot project - izmēģinājuma projekts

quality control - kvalitātes vadība

quality loop - kvalitātes cilpa

quality management - kvalitātes pārvaldība

reliability - drošums

safety - drošība; nebīstamība

scanner - skeneris

security - drošība

service delivery - pakalpojuma sniegšana

summit - galotņu apspriede

swiffer - putekļu salvete

traceability - izsekojamība

tag - kaba; etiķete; birka

talk-show - sarunizrāde

KONSULTĀCIJAS

JAUTĀJUMS.

Kāda starpība starp juridiskajiem terminiem un jēdzieniem *apgrūtinājumi* un *aprobežojumi*?

ATBILDE.

Terminu *aprobežojumi* un *apgrūtinājumi* skaidrojumi un lietojumi Civillikumā, juridisko terminu vārdnīcās, kā arī šo vārdu lietojumi dažādu citu terminu skaidrojumos, piem., terminu *zemes īpašums*, *zemes lietošanas tiesības*, *zemesgrāmatas*, šķirkļos ("Nordik" izdotajā "Juridisko terminu vārdnīcā", R., 1998), liecina, ka abu terminu nozīmes nav stingri nošķirtas (sal., piem.: "arī citi apgrūtinājumi (sk. *servitūts*)" – JTV, 298; "aprobežojums (sk. *servitūts*)" – JTV, 299; "zemes, meža u. c. objektu vērtību, nomu, servitūtus u. c. apgrūtinājumus" – JTV, 300). Tomēr saistībā ar "tiesībām" parasti minēts termins "aprobežojumi" ("aprobežojumus atbilstoši likumam" – JTV, 300; „CL 1036. p. nosaka, ka zemes īpašuma tiesības var konkretizēt un aprobežot ar speciāliem likumiem" – JTV, 298). Ar aprobežojumiem regulē zemes īpašnieku (vai nomnieku) tiesības un pienākumus, ņemot vērā zemes (arī meža) resursu taupīgu, racionālu izmantošanu, vides aizsardzības prasības u. tml., piem., meža izciršanu, atjaunošanu, jaunaudžu iekopšanu. Arī CL uzmanība pievērsta tieši aprobežojumiem.

Vārdu *aprobežojumi* un *apgrūtinājumi* nozīmes atšķirība vispirms jau izriet no to pamatā esošo darbības vārdu nozīmēm, kas skaidrotas latviešu vispārlietojamās leksikas vārdnīcās:

aprobežot – 'saistīt ar zināmiem apstākļiem, nosacījumiem, padarīt no tiem atkarīgu (kādu darbību, rīcību, izpausmi); ierobežot; *a. tiesības, rīcības brīvību, varu*’;

apgrūtināt – 'padarīt neērtu, traucēt (norisi, darbību); būt par apgrūtinājumu (to, kas apgrūtina, sagādā neērtības)’.

Secinājumi.

1. *Apgrūtinājumi* (*encumbrance, lien*) ir tie, kas raksturīgi pašam objektam – nekustamajam īpašumam (zemes gabals nav viengabalains, tam pa vidu iet šoseja; pazemē ierīkots gāzesvads vai pāri iet telefona vai elektropārvades līnija; iepriekšējam zemes īpašniekam ir nenokārtoti parādi u. tml.) un kas jāpiecieš jaunajam īpašniekam vai nomniekam, kaut arī tie ir traucējoši.

2. *Aprobežojumi* (*restrictions, limitations*) attiecas uz īpašnieka vai nomnieka tiesībām, kas tiek aprobežotas par labu citai personai vai zemes gabalam (tas jākultivē, to nedrīkst noplicināt, mežu nedrīkst izcirst, jābūt nodrošinātai citu personu pieejai pie ūdenstilpes – upes, ezera, jūras) u. tml.

Aprobežojumi var balstīties uz apgrūtinājumiem: vietā, kur ierakts gāzesvads, nedrīkst būt ēkas u. tml.

3. Tā kā *servitūts* (*easement, servitude*) regulē "tiesības", tam ir jēdzienisks sakars ar "aprobežojumiem", nevis ar "apgrūtinājumiem", tāpēc jāatzīst, ka attiecīgo terminu skaidrojumi JTV ir neprecīzi. Arī citāts par to, ko nosaka CL 1036. p., ir neprecīzs.

Tātad: termini *apgrūtinājumi* un *aprobežojumi* nav sinonīmi un lietojumā ir svarīgi abus terminus un jēdzienus nejaukt.

V. Skujiņa

JAUTĀJUMS.

Vai latviešu valodā ir pareizi lietot vārdu *pārjaunojums*, piemēram, *līguma pārjaunojums*? Ar ko tas atšķiras no *līguma atjaunojuma*?

ATBILDE.

Vārds *pārjaunojums* ir regulāri darināts no darbības vārda *pārjaunot*, ko atrodam gan latviešu literārās valodas daudzsējumu vārdnīcā (Llv), gan K. Milēnbaha un J. Endzelīna vārdnīcā (ME). ME doti arī atvasinājumi *pārjaunojums* un *pārjaunošana*. Tātad nav pamata iebilst pret šo vārdu lietošanu.

Tomēr, ja vārds lietots termina funkcijā, būtiska loma ir terminā ietvertajam jēdzieniskajam saturam.

Terminoloģiskā skatījumā par neprecīzu jāatzīst vārda *pārjaunot* skaidrojums Llvv, kur tas atzīts par paretī lietotu vārda *atjaunot* sinonīmu. Par to, ka *pārjaunot* ietver atšķirīgas nozīmes nianšes, liecina ME dotie vārdu *atjaunot* un *pārjaunot* skaidrojumi vācu valodā: *atjaunot* – "wieder jung machen, erneuern" ('atkal jaunu darīt, atjaunot'); *pārjaunot* – "oberflächlich renovieren" (burtiski 'pavirši [iz]remontēt').

Atšķirīgas nozīmes nianšes ME iezīmētas arī atvasināto lietvārdu tulkojumos: *pārjaunojums* – "Neuerung" ('jauninājums, jaunievedums'); *pārjaunošana* – ne tikai "Erneuern" ('atjaunošana'), bet arī "Aufbessern" ('uzlabošana').

Secinājums.

Ja vārdu *pārjaunojums* lieto tādā pašā nozīmē kā *atjaunojums*, tad "pārjaunojums" terminoloģijā ir lieks. Turpretī, ja to izmanto atšķirīgas nozīmes izteikšanai, tad tas var būt noderīgs kādas nozares terminu sistēmā. Piemēram, juridiskajā un ekonomikas terminoloģijā par *līguma atjaunošanu* var runāt tad, ja kādreiz noslēgtā līguma spēkā esība kādu iemeslu dēļ bijusi pārtraukta, bet vēlāk līgums atjaunots iepriekšējā variantā un atkal ir stājies spēkā.

Savukārt termins *līguma pārjaunošana* kā procesa nosaukums un *līguma pārjaunojums* kā rezultāta nosaukums ir izmantojams, ja runa ir par jau iepriekš noslēgtā līguma **tekstā ieviešamiem vai ieviestiem jauninājumiem**, kuru pamatā ir kādi jauni tiesību akti, standartu noteikumi vai tml.

N. B.!

Vispārlietojamās (literārās) valodas skaidrojošās vārdnīcas ir derīgs padomdevējs vārdu nozīmju izpratnē. Tomēr šiem pašiem vārdiem konkrētas nozares termina funkcijā mēdz būt savas īpatnības un nereti vispārlietojamā skatījumā par sinonīmiem atzīti vārdi tiek izmantoti atšķirīgu jēdzienu izteikšanai.

V. Skujiņa

JAUTĀJUMS.

Kāda ir vārdu *garants* un *galvotājs* iespējamā nozīmes sakritība un atšķirība juridiskā kontekstā?

ATBILDE.

Lietvārdu *garants* un *galvotājs* nozīmes izriet no darbības vārdu *garantēt* un *galvot* nozīmēm.

Kā liecina skaidrojošās vārdnīcas, *garantēt* nozīmē 'nodrošināt ar garantiju', 'dot garantiju', bet *garantija* ir 'likumā vai līgumā noteikta saistība uzņemties atbildību, ja kas netiek veikts vai tiek veikts nepareizi' (otra nozīme 'nodrošinājums' juridiskā kontekstā nav aktuāla).

Patērētāju tiesību aizsardzības likumā dots šāds termina *garantija* skaidrojums: *garantija* – 'ražotāja, pārdevēja vai pakalpojuma sniedzēja apliecinājums, ka prece vai pakalpojums saglabās pienācīgu kvalitāti, drošumu un lietošanas īpašības noteiktu laiku un ka ražotājs, pārdevējs vai pakalpojuma sniedzējs uzņemas papildu saistības..'. Praksē šis papildu saistības parasti nozīmē atbildību par preces vai pakalpojumu kvalitātes, drošuma vai lietošanas īpašību dēļ radītajiem zaudējumiem (sal.: *garantijas talons*, *garantijas remonts*). Protams, garantijai jābūt rakstveidā.

Garants ir latviešu valodā mazāk lietots vārds. Daudzsējumu skaidrojošajā vārdnīcā to skaidro kā iestādi vai personu, 'kas uzņemas garantiju'.

Vārds *galvot* plašākajā nozīmē ir 'apsolīt, apgalvot, ka kas notiks, īstenosies'. Šī nozīme ir tuva vārda *garantija* nozīmei. Taču juridiskajā kontekstā raksturīgāka otra nozīme – 'uzņemties saistības, solīt, apliecināt, ka kāds [trešā persona – V. Sk.] pildīs noteiktas prasības', un tieši šī nozīme ir arī termina *galvojums* pamatā Civillikumā ("Saistību tiesību pastiprināšanas" nodaļā): 'ar līgumu uzņemts pienākums atbildēt kreditoram par trešās personas parādu, neatsvabinot tomēr pēdējo no viņas parāda'. Persona, kurai ir šāds pienākums, Civillikumā saukta par *galvnieku*. Ir svarīgi, lai galvojums būtu rakstiskā formā.

Tādējādi atšķirībā no garantijas **galvojums parasti saistīts ar trešo personu, par kuru tiek galvots.**

V. Skujiņa

JAUNUMI

* LZA TK savā sēdē 19.11.2002. ir apstiprinājusi Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā akceptēto internacionālisma *apropriācija* jēdzieniskā satura maiņu latviešu valodā. Līdz šim latviešu valodā internacionālisms *apropriācija* svešvārdu vārdnīcās skaidrots kā 'piesavināšanās, iegūšana savā īpašumā'. Savukārt angļu valodā attiecīgajam vārdam *appropriation* ir gan nozīme 'iegūšana savā īpašumā' (turklāt bez īpaša pilnvarojuma, tāpēc angļu–latviešu vārdnīcās šajā nozīmē lietots tulkojums "piesavināšanās; zagšana"), gan 'naudas (finanšu) veltīšana (atvēlēšana) noteiktam mērķim'. Šajā otrajā nozīmē latviešu valodā tulkojumā parasti tika lietots termins *asignēšana (līdzekļu asignēšana)*.

Tulkojot ES normatīvos aktus, gan juridiskajā, gan finanšu terminoloģijā angļu terminam *appropriation* arī otrajā nozīmē par ekvivalentu atzīts *apropriācija*, bet termins *asignēšana* paturēts kā angļu termina *assignment* ekvivalents (vienā no tā nozīmēm).

LZA TK sēdē atzīts, ka, runājot par atvēlētajiem (apropriētajiem) līdzekļiem, ir izmantojama forma *apropriējumi* (iepriekš lietotā "asignējumi" vietā). Par kļūdu šajā nozīmē atzīta daudzskaitļa forma "apropriācijas".

Raksturotā internacionālisma *apropriācija* nozīmes maiņa, t. i., tuvināšana attiecīgā internacionālisma nozīmei angļu valodā, savukārt nozīmē, ka turpmāk ieviešami attiecīgi labojumi angļu–latviešu un latviešu–angļu vārdnīcās un automatizētajās datu bāzēs, proti – jaunā atbilstība ir šāda:

angļu <i>appropriation</i>	–	latv. 1. (līdzekļu) <i>apropriācija</i>
		2. <i>iegūšana savā īpašumā</i>
<i>misappropriation</i>	–	<i>[nelikumīga] piesavināšanās</i>

* LZA TK, pamatojoties uz komisijas ilggadējā terminologa Alda Lauža pētījumu un plašu sabiedrības aptauju, ir pieņēmusi galalēmumu par jaunās ES kopējās naudas vienības nosaukumu un **ieteic izmantot** tās apzīmēšanai latviešu valodā **lokāmo formu eira**. Lēmuma teksts un sīkāka informācija šajā jautājumā paredzēta nākamajā TJ numurā.

ZIŅAS

No š. g. 21. līdz 25. oktobrim Rīgā notika Ernesta Drezena piemiņai veltītā Otrā starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā", kurā ar referātiem piedalījās 46 dažādu nozaru speciālisti no 10 valstīm, bet reģistrēto dalībnieku skaits sniedzās pāri simtam. Konferences referāti tika nolasīti terminoloģijas teorijas, lingvistisko un tulkošanas aspektu, nozaru specifikas un jaunākās dator tehnoloģijas izmantošanas jomā.

Derīgu informāciju dator tehnoloģijas izmantošanā terminoloģijas darbā konferences dalībnieki guva seminārā "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi", kas bija īpaši pielāgots Latvijas un citu Baltijas valstu aktualitātēm.

Stratēģiska ievirze, pievēršot uzmanību Austrumu un Centrālās Eiropas valstu sadarbības stiprināšanai terminoloģijas jomā, bija dāņu terminologa profesora Heriberta Pihta un Latvijas Valsts valodas komisijas iniciētajam kolokvijam, kas, pateicoties gan Valsts valodas komisijas, gan starptautisko terminoloģijas organizāciju IITF un INFOTERM atbalstam, kā arī Gētes institūta sagādātajai sinhronās tulkošanas aparatūrai un TTC prasmīgajai tulcei, notika īpaši augstā organizatoriskā līmenī. Ar stāvokli un nākotnes iecerēm Baltijas valstīs, Krievijā un Rietumeiropā iepazīstināja šo valstu pārstāvji. Latvija demonstrēja savu dator speciālistu augsto kompetences līmeni (A. Vasiļjeva referātā).

Pasākuma nozīmīgumu stiprināja gan LZA prezidenta akadēmiķa Jāņa Stradiņa ievadrūna un LZA viceprezidenta akadēmiķa Jura Ekmaņa līdzdalība vairākos konferences pasākumos, gan ievērojamāko pasaules terminoloģijas speciālistu profesoru H. Pihta, S. E. Raitas un K. D. Šmica, kā arī UNESCO pārstāvja un INFOTERM direktora H. Galinska devums.

Ir aktualizēta terminologu teorētiskā un praktiskā sadarbība gan Baltijas valstu, gan plašākā mērogā, stiprināta saskare ar starptautiskās terminoloģijas pētniecības centru Vīnē, iezīmēti neatliekami risināmie nacionālas terminoloģijas attīstības uzdevumi.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2002

2

Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences

TERMINOLOGY NEWS

2002

2

Tekstu autore **Valentīna Skujiņa**

Tehniskā redaktore **Marika Ķirīte**

Korektore **Iveta Pūtele**

Datormaketētāja **Anita Skujiņa**

Iespiests tipogrāfijā SIA "Pērse"
Aizkraukles ielā 21, Rīgā, LV-1006

LZA Terminoloģijas komisijas adrese:

Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050, Latvija

Tālr.: (371) 7229636

Fakss: (371) 7227696

E pasts: vaska@lza.lv

<http://www.lza.lv/lat/TK/sakumlapa.htm>

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2002

2

Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences

TERMINOLOGY NEWS

2002

2

Zinātniskā redaktore **Valentīna Skujiņa**

Tehniskā redaktore **Marika Ķirīte**

Korektore **Iveta Pūtele**

Datormaketētāja **Anita Skujiņa**

Iespiests tipogrāfijā SIA “Pērse”

Aizkraukles ielā 21, Rīgā, LV-1006